

**SPRAWOZDANIE Z PIERWSZEJ EDYCJI CYKLU
WYKŁADÓW
KOŚCIELNE DZIEJE PIŁY
PRZYGOTOWANYCH Z OKAZJI JUBILEUSZU
500-LECIA MIASTA
(PIŁA, 8 PAŹDZIERNIKA 2013 R. – 25 CZERWCA 2014 R.)**

Kościelne dzieje Piły związane są z jej początkami i nadal towarzyszą mieszkańcom miasta. Wszyscy swoją wrażliwością na wartości duchowe, świadectwem przynależności do wspólnoty wiernych i zaangażowaniem na rzecz ewangelizacji piszemy kolejne karty tej historii. Jest ona skomplikowana jak dzieje naszej małej i wielkiej Ojczyzny.

Dobitnie potwierdzają to losy najstarszej piłskiej świątyni, która przez pięć niemal wieków służyła mieszkańcom naszego miasta. Pierwszy drewniany kościół parafii Najświętszej Maryi Panny i Jana Chrzciciela powstał prawdopodobnie w połowie XV w. i jego budowa była związana z lokacją Piły. Budowę murowanej świątyni rozpoczęto w pierwszej połowie XVII w. na mocy dokumentów królewskich: króla Zygmunta i królowej Konstancji. Dokument podpisany przez królową, opatrzony pieczęcią królewską, postanawiał, żeby nowy kościół powstał w miejscu starego, zaś w kosztach jego budowy mieli partycypować miejscowi notable. Najstarszy opis świątyni pochodzi z 1628 r. i związany jest z wizytacją piłskiej parafii przez ks. Świętosława Strzałkowskiego z Poznania, który pisał: „Kościół parochialny w Pile pod tytułem Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Chrzciciela nowo w roku bieżącym po spaleniu się dawniejszego z cegły palonej wystawiony i jeszcze niedokończony i niepoświęcony. Odbywa się w nim nabożeństwo za indultem biskupim”.

Przez kolejne wieki kościół przechodził różne koleje losu. Padał ofiarą pożarów miejskich, był odbudowywany, zmieniała się jego bryła architektoniczna. Prawdopodobnie w XVIII w. zmienił patronów na św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelistę. Swoją ostateczny kształt przybrał w połowie XIX w. i w tej formie wytrwał do zniszczenia w wyniku walk o wyzwolenie Piły w lutym 1945 r. Nie udało się już nigdy tej świątyni odbudować. Decyzją władz komunistycznych została wysadzona w powietrze 20 grudnia 1975 r.

W historii naszego miasta i regionu piłski kościół Świętych Janów wpisał się jako ostoja polskości, ważny ośrodek życia nie tylko religijnego, ale również i kulturalnego. Nie bez znaczenia jest również fakt, że właśnie w tej świątyni został ochrzczony najślynniejszy pilanin, ks. Stanisław Staszic, którego życiowe motto „być narodowi pożytecznym” jest wciąż aktualnym wyzwaniem dla nas wszystkich.

Kościół Świętych Janów był „matką” dla innych świątyń katolickich w naszym mieście. Dziś jego tradycje kontynuuje parafia Świętej Rodziny w Pile. Dlatego

z okazji Jubileuszu 500-lecia wyszliśmy z inicjatywą pochylenia się nad historią i teraźniejszością wspólnoty wierzących w naszej małej ojczyźnie. Do wzajemnych poszukiwań zaprosiliśmy także braci protestantów, ponieważ przez wiele dziesięcioleci byli oni dominującym w mieście nurtem chrześcijaństwa.

Wykłady odbywały się od 8 października 2013 r. do 25 czerwca 2014 r. Głównym ich organizatorem była parafia pw. Świętej Rodziny przy wsparciu Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Pilskiej oraz Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Prelekcje odbywały się w większości przypadków w sali św. Jana Bosko w domu parafialnym przy kościele Świętej Rodziny o godz. 19.00. Moderatorem całego cyklu spotkań był ks. dr Jarosław Wąsowicz SDB.

Pierwszy wykład z cyklu *Kościelne Dzieje Piły* odbył się 8 października 2013 r. i wygłosił go mgr Marek Fijałkowski, znany lokalny historyk, pracownik Muzeum Okręgowego w Pile, przedstawiciel terenowy *Kroniki Wielkopolski*, członek rady naukowej *Rocznika Skrzatuskiego*, autor wielu książek oraz artykułów z dziejów Piły i regionu, ostatnio m.in. redaktor monografii *Zarys dziejów Piły w latach 1945-2000*. Zaprezentował słuchaczom referat pt. *Dzieje kościoła Świętych Janów w Pile*. Przedstawił w nim w zwięzły sposób dzieje pierwszego kościoła w naszym mieście oraz najważniejsze postaci związane z nim na przestrzeni wieków. Prelekcji Marka Fijałkowskiego towarzyszyła prezentacja multimedialna, która ilustrowała poruszane przez niego wydarzenia. Słuchacze na końcu wykładu dowiedzieli się kilku ciekawych informacji na temat wyburzenia ruin świątyni, do których doszło w grudniu 1975 r. Do dzisiaj szczegółowe wyjaśnienie okoliczności tego wydarzenia czeka jeszcze na swojego historyka, który analizując dokumenty proweniencji państwowej i kościelnej, biorąc pod uwagę wszystkie uwarunkowania wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej, zdoła odpowiedzieć precyzyjnie na pytanie: co faktycznie zadecydowało o tym, że z panoramy miasta zginął największy jego zabytek i jednocześnie symbol polskości tych ziem?

Kolejnym prelegentem był mgr Maciej Usurski, pracownik Muzeum Stanisława Staszica w Pile, który 6 listopada 2013 r. zaprezentował wykład zatytułowany: *Pilskie kościoły na starych pocztówkach i fotografii*. Taki właśnie temat został M. Usurskiemu zaproponowany nieprzypadkowo, gdyż z okazji Jubileuszu 500-lecia Piły został wydany album jego współautorstwa *Było takie miasto. Piła na dawnych kartach pocztowych 1896-1944*. Prelegent jest także autorem innych licznych publikacji dotyczących dziejów naszego miasta. Swoją wykład ze zrozumiałych względów przeprowadził przy pomocy prezentacji multimedialnej, podczas której przedstawił i omówił kilkadziesiąt kart pocztowych oraz fotografii przedstawiających budowlę sakralne protestantów, katolików, żydowską synagogę oraz kaplice w obozie jenieckim z okresu I wojny światowej.

Ostatnie w roku kalendarzowym spotkanie w ramach cyklu *Kościelne dzieje Piły* miało miejsce w środę 4 grudnia 2013 r. Referat nt. *Działanie organów bezpieczeństwa i partii wobec parafii pw. Św. Rodziny w Pile w latach 1945-1956* zaprezentował wówczas dyrektor Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Pilskiej ks. dr Jarosław Wąsowicz. Opierając się na archiwaliach wytworzonych przez aparat represji oraz źródła kościelne, przywołał on główne linie ówczesnych konfliktów na linii państwo

– Kościół, odwołując się do konkretnych przykładów na gruncie lokalnym. Prelegent przywołał również bohaterskie karty społeczeństwa pilskiego oraz duchowieństwa parafii pw. Świętej Rodziny, którzy w czasach największych represji w okresie stalinowskim dochowali wierności Panu Bogu i Kościołowi.

Z racji obchodów Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan z wykładem na 21 stycznia 2014 r. zaproszony został ks. mgr Tomasz Wola – proboszcz parafii ewangelicko- augsburskiej w Pile oraz Kapelan Wojsk Lądowych w ramach Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego. Gość zaprezentował temat *Zarys dziejów Kościoła ewangelickiego w Pile*, przedstawiając dzieje protestantyzmu w naszym mieście, počawszy od wieku XVI po czasy współczesne. Warto także wspomnieć, że ks. Wola wspólnie z Markiem Fijałkowskim w 2009 r. opublikowali książkę *Z dziejów Kościoła Ewangelickiego w Pile*, która spotkała się z uznaniem miłośników historii miasta.

Ponownie tematykę związaną z najstarszym kościołem katolickim w Pile – Świętych Janów – poruszył w swoim wykładzie ks. lic. Tomasz Szugalski, kapłan diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, obecnie proboszcz w parafii pw. św. Michała Archanioła w Kołobrzegu. Prelegent przez wiele lat zbierał w archiwach materiały dotyczące duszpasterstwa katolickiego w Pile w okresie zaborów i opublikował na ten temat kilka artykułów. W ramach spotkań 4 lutego 2014 r. zaprezentował wykład *Kościół św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty jako centrum polskiego życia religijnego w Pile w XIX w.* Przedstawił trudne wzajemne relacje między katolikami niemieckiego i polskiego pochodzenia oraz walkę naszych rodaków o przywrócenie języka ojczystego do nabożeństw, które w okresie kulturkampf (pisownia wg *Nowego słownika ortograficznego* PWN) zostały ograniczone do dwóch kazań po polsku w ciągu roku – w Wielki Piątek i odpust św. Anny. W sprawie polskich nabożeństw i kazań Polacy z Piły ślali petycje do arcybiskupa poznańskiego.

We wtorek 4 marca 2014 r. po raz drugi uczestnikom spotkań na temat kościelnych dziejów naszego miasta swój wykład zaprezentował ks. dr Jarosław Wąsowicz SDB. Tym razem wygłosił referat nt. *Lokalne konflikty między Kościołem a władzami w latach 80. na przykładzie Piły*. W okresie tym Kościół stał się wiernym sojusznikiem „Solidarności” w walce o demokratyzację życia w naszym kraju. W Pile czołową postacią tego okresu był ks. Stanisław Styrna SDB – proboszcz parafii pw. Świętej Rodziny i dziekan pilski. Władze uznawały go wówczas za mentora pilskiej opozycji, stawiając mu wiele przeszkód w realizacji inicjatyw duszpasterskich. Ks. Styrna po wprowadzeniu stanu wojennego upominał się o represjonowanych, odwiedzał internowanych, organizował Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej, które stały się dla całego regionu jedyną przestrzenią wolnej myśli. Był także organizatorem pieszych pielgrzymek do Skrzatusza i na Jasną Górę. Dzięki jego bezkompromisowej postawie udało się w tych latach stoczyć zwycięską walkę o ustanowienie kaplicy w nowo wybudowanym wówczas Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Pile. To oczywiście tylko niewielka część zasług tegoż kapłana. W latach 1983-1988 był on rozpracowywany przez pilską Służbę Bezpieczeństwa w ramach Sprawy Operacyjnego Rozpracowywania – krypt. „Społecznik”. W 2007 r. został Honorowym Obywatel Miasta Piły.

Kolejny wykład dotyczył pilskiej parafii prowadzonej przez kapucynów. Został wygłoszony 2 kwietnia 2014 r. przez mgr. Romana Chwaliszewskiego z Wojewódzkiego

Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatura w Pile. Prelegent jest postacią ogólnie znaną lokalnej społeczności z licznych książek i artykułów dotyczących dziejów Piły oraz jej regionu. Opublikował także kilka tomików swoich wierszy. Temat referatu R. Chwaliszewskiego brzmiał: *Zarys dziejów parafii pw. św. Antoniego w Pile w latach 1945-1989*. Dla zilustrowania swojej wypowiedzi skorzystał z prezentacji multimedialnej. Niezwykle ciekawie i zwięźle zdołał przedstawić najważniejsze wydarzenia i postaci związane z parafią kapucyńską. Dodać należy, że na wykładzie obecna była jej reprezentacja z proboszczem o. Markiem Skwarłą OFM Cap na czele.

W maju wykład wygłosił ks. dr Tadeusz Ceynowa, dyrektor Archiwum Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej, które było współorganizatorem cyklu *Kościelne Dzieje Piły*. Ponadto ks. Ceynowa jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Szczecińskiego (Katedra Historii Kościoła na Wydziale Teologicznym), autorem licznych opracowań z dziejów diecezji koszalińsko-koło-brzeskiej, także pomysłodawcą powstania i redaktorem naczelnym *Rocznika Skrzatuskiego*, nowego periodyku naukowego, który ukazuje się od 2013 r. Wykład ks. dr. pt. *Materiały do kościelnych dziejów Piły w zasobie Archiwum Diecezji Koszalińsko-Koło-brzeskiej* spotkał się z żywym zainteresowaniem z tej chociażby racji, że słuchacze mogli zapoznać się na miejscu z przykładowymi archiwaliami dotyczącymi Bractwa św. Anny i kościoła pw. Świętych Janów w Pile. Padło także sporo pytań na temat funkcjonowania archiwum i możliwości korzystania z jego zbiorów.

Ostatni wykład pierwszej edycji *Kościelnych Dziejów Piły* dotyczył prężnie rozwijającego się w naszym mieście szkolnictwa salezjańskiego. Został on wygłoszony przez wieloletnią nauczycielkę historii w Liceum i Gimnazjum Towarzystwa Salezjańskiego mgr Dorotę Fechner. Prelegentka znana jest z animacji licznych wydarzeń promujących najnowszą historię oraz patriotyzm nie tylko wśród młodzieży szkolnej, ale również w skali całego miasta, za co została wyróżniona nagrodą prezesa Instytutu Pamięci Narodowej *Świadek Historii*. Ponadto Dorota Fechner jest autorką artykułów z historii regionu oraz książki o dziejach parafii pw. Świętej Rodziny w Pile. W swoim wystąpieniu korzystała z prezentacji multimedialnej, omawiając kolejno rozwój salezjańskiego szkolnictwa w Pile zapoczątkowanego w 1996 r. powstaniem liceum w byłych salkach katechetycznych parafii pw. Świętej Rodziny. Dzisiaj szkoły salezjańskie posiadają nowoczesne budynki przy ul. Dembowskiego (liceum i gimnazjum) oraz ul. Andersa (szkoła podstawowa i przedszkole) i na trwałe wrosły w propozycję oświatowo-wychowawczą miasta i regionu.

Podsumowaniem całorocznych spotkań stała się dyskusja panelowa na temat: *Kościelne dzieje Piły – postulaty badawcze*, z udziałem prelegentów, historyków oraz uczestników dotychczasowych wykładów, która odbyła się 25 czerwca 2014 r. Wśród pojawiających się w trakcie tej debaty głosów warto odnotować postulat napisania monografii kościoła pw. Świętych Janów, a także szczegółowego opracowania dziejów Kościoła katolickiego w Pile od 1945 roku po dzień dzisiejszy. Wyrażono także nadzieję, że tematyka dziejów lokalnego Kościoła znajdzie swoje miejsce na łamach *Rocznika Skrzatuskiego*, który jak słusznie zauważył jeden z dyskutantów, po zawieszeniu kilka lat temu wydawania *Rocznika Nadnoteckiego* jest w tym momencie jedynym periodykiem naukowym ukazującym się w naszym regionie.

Warto dodać, że podczas każdego wykładu z cyklu *Kościelne Dzieje Piły* można było nabyć publikacje prelegentów oraz opracowania dotyczące dziejów regionu. Część referatów, staraniem Towarzystwa Miłośników Miasta Piły, jest udostępniona na jego stronie internetowej (www.tmmp.pila.pl). Wszystkie wykłady można również odsłuchać jako materiał audio na stronie parafialnej (www.swietarodzina.pila.pl).

Zaznaczyć należy także, iż wszystkie przywołane powyżej spotkania cieszyły się sporą frekwencją i zainteresowaniem słuchaczy, o czym świadczą chociażby pojawiające się zawsze wnikliwe pytania oraz długie niekiedy dyskusje. Podczas debaty panelowej wieńczącej cykl całorocznych spotkań pojawiły się głosy, iż warto tego typu wykłady kontynuować. Organizatorzy zaproponowali drugą edycję *Kościelnych Dziejów Piły*, tym razem skupiając tematykę referatów na wybitnych postaciach pilskich duchownych na przestrzeni minionych wieków.

Agnieszka Antosik, Dorota Fechner

**ZARYS DZIEJÓW PIŁY W LATACH 1945-2000,
RED. M. FIJAŁKOWSKI, PIŁA 2013, SS. 284**

Od razu, gdy zaczyna się lekturę tej książki, nie sposób nie zauważyć, że swoje teksty umieścili w niej prawdziwi miłośnicy miasta. Objętość tego dzieła zbiorowego, mnogość załączonych fotografii, rzetelność w doborze źródeł – wszystko to czyni wrażenie pełnego szacunku w podejściu do tematu, jeżeli nie wręcz pasji, która towarzyszyła autorom w czasie pisania. Atutem pracy jest kryterium problemowo – chronologiczne.

Oczywiście rozdziały bardzo się między sobą różnią. Trudno tu mówić o jednej myśli przewodniej, bo jest to rzeczywiście rzetelny przekrój przez dzieje Piły od pierwszych powojennych lat do roku 2000. Tematyka rozdziałów skupiona jest na ściśle wytyczonych zagadnieniach, zatem można czytać książkę, bez straty dla niej, wybranymi rozdziałami, co jest kolejnym jej atutem.

Marek Fijałkowski, który dokonał redakcji całego dzieła i jest zarazem jednym z jego współautorów, zauważa, że stanowić może ono punkt wyjścia dla bardziej szczegółowych publikacji skupionych tylko na wybranej problematyce. Piła to miasto bardzo inspirujące, o dynamicznej, burzliwej historii. Czytelnicy otrzymali więc możliwość zetknięcia się z rzetelnym dziełem ukazującym być może najciekawsze w historii miasta czasy. I trzeba rzec wprost – autorzy nie zaprzepaścili szansy, którą stworzyły obchody 500-lecia nadania Piły praw miejskich. Ich dzieło to praca przygotowana z rozmachem, wnikliwa i rzetelna. Siódemce wspaniałych, jak ich określono, można pogratulować, gdyż z postawionego przed nimi trudnego zadania wyszli nie tylko obronną ręką, ale i z prawdziwym sukcesem. Ich dzieło na pewno będzie inspiracją dla następnych pokoleń historyków pilskich.